

MARJA KALLIONIEMI  
MTT Taloustutkimus

## Työhyvinvointi maatiloilla



Kirjoitus perustuu kirjoittajan Helsingin yliopistossa 31.8.2013 pitämään Lectio Praecursoriaan ja väitöskirjaan Well-being at work on farms in Finland. Stress, safety in animal handling and working conditions of women on dairy farms. Doctoral Dissertation. MTT Science 21. Väitöskirjan yhteenveto-osa on luettavissa internetissä osoitteessa <http://jukuri.mtt.fi/bitstream/handle/10024/481162/mtt-tiede21.pdf>

**M**aaseudulla on ollut jo vuosikymmenten ajan meneillään muutosprosessi, mutta vuoden 1995 EU-jäsenyyden jälkeen elinkeinorakenteen muutosvauhti on ollut erityisen nopeaa. Maatilojen määrä on vähentynyt yli kolmanneksella ja vakuutettujen viljelijöiden sekä perheenjäsenten määrä on vähentynyt liki puolella, kun miltei 66 000 työpaikkaa on hävinnyt alalta.

Jatkavat tilat kasvattavat kokoaan vuokraamalla peltoa lopettavilta ja investoivat uusiin tuotantorakennuksiin ja -koneisiin. Maatilat ovat suurimmaksi osaksi yksityishenkilöiden omistuksessa ja viljelijöiden keski-ikä on noussut 52 vuoteen. Nuoria, uusia viljelijöitä ei tahdo löytyä alalle.

Miltei kolmannes tiloista harjoittaa maatalouden lisäksi muuta yritystoimintaa ja yhä useammalta maatilalta käydään palkkatöissä.

Viime vuosien kehitys on tuonut mukanaan myös maaseutualueiden eriytymistä. Kaupunkien ja taajamien läheisellä maaseudulla tullaan paremmin toimeen, sen sijaan syrjäisellä maaseudulla kohdataan enemmän esimerkiksi sosiaalisia ja toimeentuloon liittyviä ongelmia.

### Elinkeino muuttuu

Maatalous on muuttunut tai muuttumassa elämäntapana harjoitetusta työalasta yritysmäisemmäksi ja ammattimaisemmaksi. Lorenz Uthardt (2009) väitöskirjan mukaan maatalouden toimintaympäristö on muuttunut Suomessa markkinaohjautuvaksi ja samalla riskit alalla ovat lisääntyneet. Viljelijät kokevat yksinäisyyttä, stressiä ja pohtivat epätasa-arvoista asemaansa yhteiskunnassa. Susanne Ådahl (2007) puolestaan kuvaa väitöskirjassaan epävarmuuden lisääntymistä suomalaisessa maaseutukylässä, hallinnan tunteen sekä itsenäisyyden menettämistä.

Taloustutkimus Oy kysyi viime vuoden syyskuussa liki 4000 suomalaiselta ruuantuotannon

merkityksestä (Jutila 2013). Postikyselyssä vastaajia pyydettiin arvioimaan väitettä ”Suomessa ei pitäisi tuottaa ruokaa, koska maa sijaitsee niin pohjoisessa”. Kolme prosenttia vastaajista yhtyi tähän ajatukseen. ”Kotimaista ruuantuotantoa tarvitaan myös tulevaisuudessa” väitteen osalta samaa mieltä oli runsas 80 prosenttia vastaajista. Marja Knuuttila ja Eero Vatanen (2013) arvioivat, että vuonna 2008 elintarvikemarkkinoiden kotimaisuusaste oli Suomessa 75 prosenttia, mutta tuotteiden valmistaminen ei ole mahdollista ilman tuontia.

Edellisen pohjalta voidaan pohtia, viekö etenevä rakennemuutos Websterin (2011) maataloutta kuvailevan luokittelun mukaan perinteisestä maataloudesta pelkästään kohti teollista maataloutta vai saavatko ruuan laatua, ympäristön vaalimista, eettisyyttä ja kestävyyttä painottavat maatalouden muodot jalansijaa. Tulevaisuudessa myös etenevä ilmastonmuutos voi tuoda mukanaan yllättäviä haasteita, todennäköisesti ainakin hintavaihtelua ja viljelyolosuhteiden muutoksia.

## Laadullinen aineisto ja iso kysely

Artikkeliväitöskirjani kokoavana teemana on työhyvinvointi suomalaisilla maataloilla. Tavoitteena oli määrittää stressin esiintymistä ja oireita päätömisillä maatalousyrittäjillä, etsiä keinoja parantaa työturvallisuutta eläintenhoitotyössä sekä tutkia naisten työolosuhteita maidontuotantotiloilla. Tutkimusaineistoja oli kaksi. Vuonna 2004 Työterveyslaitoksen toteuttamaan puhelinhaastatteluun vastasi liki 1200 päätömistä viljelijää. Kyseessä oli laaja, viidennen kerran toteutettu seurantatutkimus, jonka tavoitteena oli luoda yleiskäsitys maatalousyrittäjien työoloista ja terveydestä.

Toinen, laadullinen tutkimusaineisto kerättiin kesällä 2007 kymmeneltä maidontuotantotalta. Käyntien aikana haastattelin tiloilla työskenteleviä naisia ja havainnoin heidän työtään navetassa. Tutkimus toteutettiin MTT:n eli Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen hankkeessa Naisturva. Näistä aineistoista kirjoitettiin neljä artikkelia ja kokonaisuutta täydennettiin kirjallisuusartikkelilla maatalousyrittäjien stressistä. Puhelinhaastatteluun sisältyi Työterveyslaitoksella kyselytutkimuksia varten laadittu stressikysymys.

## Antoisaa työtä, mutta...

Stressikysymyksessä esitettyjen jännittyneisyyden, levottomuuden, hermostuneisuuden, ahdistuneisuuden ja nukkumisvaikeuksien kokeminen oli päätömisten maatalousyrittäjien keskuudessa keskimäärin harvinaisempaa kuin työssäkäyvillä suomalaisilla vuonna 2003. Laadullisen tutkimusaineiston mukaan suurin osa maitotiloilla työskentelevistä naisista koki luonnonläheisen työn tuotantoeläinten parissa antoisana.

Puhelinhaastattelun tulokset sen sijaan kertoivat työhyvinvointiin liittyvistä ongelmista. Kun vastaajilta kysyttiin kahdentoista stressiin liittyvän oireen esiintymisestä, noin joka neljäs (26 %) päätoiminen viljelijä koki voimattomuutta tai väsymystä ja noin joka viides (19 %) koki unettomuutta tai vaikeuksia nukahtaa. Nämä molemmat oireet olivat lisääntyneet verrattuna edelliseen vuonna 1992 tehtyyn seurantatutkimukseen.

Logistisen regressioanalyysin avulla etsittiin yhteyksiä, mitkä taustamuuttujat liittyivät stressin ja siihen liittyvien oireiden kokemiseen. Ongelmat sosiaalisessa kanssakäymisessä ja terveydentilassa erottuivat joukosta molemmissa analyyseissä. Stressin kokeminen oli yhteydessä niukkaankin tukeen puolisolta sekä siihen, että perheessä oli tietty henkilö, jonka kanssa oli vaikea keskustella. Yllättävä tulos oli stressin kokemisen yhteys vastaajan opisto- tai yliopistotasoiseen koulutukseen. Myös lääkärin toteama sairaus tai vamma tai alhainen arvio omasta työkyvystä olivat yhteydessä stressiin.

## Torjunta-aineet ja stressi

Yli kaksi viikkoa kestänyt torjunta-aineiden ruiskutustyö edellisen kasvukauden aikana oli yhteydessä stressioireiden kokemiseen. Torjunta-aineille altistumisesta ja siihen liittyvistä oireista on julkaistu paljon tutkimustuloksia. Kyselytutkimus runsaalle 17 000 torjunta-aineiden levittäjälle USA:ssa osoitti torjunta-aineille altistumisen ja masennuksen välisen yhteyden (Beseler ym. 2008). Merchant ja Reynolds (2008) kirjoittavat, että torjunta-aineet ovat neurotoksisia, erityisesti organofosfaatit. Krooninen altistuminen hidastaa aivo toimintoja, aistitarkkuus heikkenee ja oireina voi esiintyä unet-

tomuutta sekä mielialan vaihtelua. Suomessa torjunta-aineiden käyttömäärät ovat nousseet viimeisen kymmenen vuoden aikana, koska pelloilla viljellään enemmän viljakasveja ja suorakylvö on yleistynyt (Miettinen 2013).

Kirjaan ”Handbook of Stress in the Occupations” kirjoitetun kirjallisuuskatsauksen (Kallioniemi ym. 2011) mukaan stressin aiheuttajia maataloilla ovat useimmin tilan taloudellinen tilanne, erilaiset maatalouden harjoittamiseen liittyvät säännöt, hallinto sekä luonnonolosuhteet.

## Tapaturmia eläinten hoitajille

Turvallinen työympäristö on osa työhyvinvointia. Tilastojen mukaan vakuutetuille maatalousyrittäjille työtapaturmia tapahtui eniten kotieläinten hoitotoissa (43 % kaikista työtapaturmista). Varsinkin naisten työtapaturmista suurin osa (76 %) sattui eläinten hoitotyön aikana (Tilastokeskus 2011).

Vieraillessani kymmenellä maidontuotantotilalla kesällä 2007 aineistoon osui turvallisuuden osalta toisistaan täysin poikkeavia tiloja. Seuraavassa käyttämäni tutkittavien nimet eivät ole oikeita vaan peitenimiä.

Anneli ja Mari kuvailivat haastattelun aikana lukuisia eläimiin liittyviä tapaturmia, kuten esimerkiksi ryntäävän naudan ja seinän väliin puristuksiin jääminen. Riikka ja Tuula kertoivat myös viimeksi tapahtuneesta tapaturmasta ja sairauslomasta, mutta ilmeni, että niistä oli vierähtänyt aikaa viidestätoista kahteenkymmeneen vuotta. Turvallinen työ oli samalla tavalla itsestäänselvyys Riikan ja Tuulan luona kuin monet pienemmät ja isommat haaverit Annelin ja Marin luona.

Ilmiön pohjalta alettiin pohtia keskeistä kysymystä grounded theory -menetelmän avulla: mikä selittää tapaturmien määrässä olevat huomattavat erot? Monitieteisen artikkelin tulosten mukaan luottamuksellinen, hyvä vuorovaikutussuhde eläinten kanssa, eläinten hoidon rutiininomaisuus, hoitajan tietämys eläinten luontaisesta käyttäytymisestä ja eläinten stressin kokonaisvaltainen välttäminen auttavat vähitellen luomaan hoitajalle turvalliset työolosuhteet.

Navetan olosuhteita oli paranneltu siten, että

eläimillä olisi viihtyisä ja selkeä elinympäristö. Eläinten luontaista käyttäytymistä sekä ihmisen ja eläimen positiivista vuorovaikutusta haluttiin ymmärtää ja edistää. Hoitotoissa noudatettiin lempeitä rutiineja, kiireettömyyttä ja olosuhteiden samanlaisuutta. Aina piti olla kuitenkin valmistautunut puolustamaan itseään, vaikka eläimen stressin ja pelon välttäminen oli hoitotyön arkea. Tutkimusosuudessa laadittiin myös käytännön ohjeita positiivisen vuorovaikutuksen rakentamista varten eläinten ja hoitajan välille.

## Maatalousyrittäjänainen?

Vuonna 2007 joka kolmas maataloilla työskentelevä henkilö oli nainen. Viljelijänä, viljelijän puolisona, yhtymien osakkaina, perheenjäsenenä tai palkkattuna työntekijänä naisia työskenteli maataloilla yhteensä liki 49 000. Viime vuosina maataloilla työskentelevien naisten määrä on vähentynyt. Naisten työolosuhteita tarkasteltiin väitöstudiumuksessa tapaustutkimusmenetelmän avulla.

Suurin osa maidontuotantotiloilla työskentelevistä naisista halusi olla ammattinimikkeeltään maatalousyrittäjiä. He suunnittelivat tilan toimintoja ja pohtivat eri vaihtoehtoja. He tekivät tiloilla monenlaisia työtehtäviä aloittaen navetassa keskimäärin aamukuudelta ja työ navetalla loppui keskimäärin puoli seitsemän illalla. Oma jaksaminen oli haastatteluissa toistuva teema. Työtä, kotia, työ-kaveria, puolisoa, ammatillisuutta, vapaa-aikaa, julkista ja yksityistä on maatilalla vaikea erottaa toisistaan, ne kietoutuvat vyöhydyksi. Myös naisten arkeen vaikuttavat vanhat ajattelumallit naisen roolista, oikeasta työnteosta, sosiaalisen kanssakäymisen kirjoittamattomista säännöistä, työnjaosta ja kotitöistä tulivat keskusteluissa esiin. Töiden järjestäminen oman tai puolison sairauden aikana huolestutti, eikä lomalle lähteminekään ollut helppoa. Maataloilla työskentelevillä naisilla on tärkeä rooli eläinten hyvinvoinnin vaalijoina, kestäväen maatalouden rakentajina ja maaseudun yhteisöllisyyden ylläpitäjinä.

Viljelijöiden työhyvinvoinnilla on kirjallisuuslähteiden mukaan yhteys tapaturmien määrään, elintarvikkeiden laatuun ja eläinten hyvinvointiin. Yrittäjän jaksaminen on yritystoiminnan sujumisen

mahdollistava, keskeinen resurssi. Maaseudulle ominaiset pitkät välimatkat, omavaraisuutta korostava ajattelu sekä häpeä vaikeuttavat hyvinvoinnin ongelmiin puuttumista. Työhyvinvointi maatiloilla on osa ruuantuotannon vastuullisuutta ja kestävyyttä.

## LÄHTEET

- Beseler, Cheryl L., Lorann Stallones, Jane A.Hoppin, Michael C. R.Alavanja, Aaron Blair, Thomas Keefe & Freya Kamel 2008. Depression and Pesticide Exposures among Private Pesticide Applicators Enrolled in the Agricultural Health Study. *Environmental Medicine* 116(12): 1713–1719.
- Jutila, Karina 2013. Lähirookaa, kiitos! Mutta... Tutkimus suomalaisten ruoka- ja maatalousasenteista. *Taloustutkimus, Ajatuspaja e2*. Saatavissa: [http://www.mtk.fi/ajankohtaista/tiedotteet/tiedotteet\\_2013/tammikuu/fi\\_FI/tutkimus\\_suomalaisten\\_ruoka\\_ja\\_maatalousasenteista\\_tukea\\_kotimaiselle\\_ruualle\\_ja\\_ympariston\\_huomioimiselle/files/89105455227275818/default/LAHIRUOKAA,%20KIITOS.pdf](http://www.mtk.fi/ajankohtaista/tiedotteet/tiedotteet_2013/tammikuu/fi_FI/tutkimus_suomalaisten_ruoka_ja_maatalousasenteista_tukea_kotimaiselle_ruualle_ja_ympariston_huomioimiselle/files/89105455227275818/default/LAHIRUOKAA,%20KIITOS.pdf). [Viitattu 21.8.2013].
- Kallioniemi, Marja K., Ahti Simola, Birgitta Kinnunen & Hanna-Riitta Kymäläinen 2011. Stress in farm entrepreneurs. Teoksessa: Langan-Fox, Janice & Cary L. Cooper (toim.). *Handbook of Stress in the Occupations*. Edward Elgar, Cheltenham, UK and Northampton, MA, USA. 385–406.
- Knuuttila, Marja & Eero Vatanen 2013. Kotimainen elintarviketuotanto on tuonnin varassa. Teoksessa: Niemi, Jyrki & Jaana Ahlstedt (toim.). *Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2013. Julkaisuja 114*. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, Taloustutkimus, Helsinki. 46–47. Saatavissa: <https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt/mtt/julkaisut/suomenmaatalousjamaaseutuelinkeinot>. [Viitattu 21.8.2013].
- Merchant, James & Stephen Reynolds 2008. *Work in agriculture*. Teoksessa: McDonald, Corbett (toim.). *Epidemiology of Work Related Diseases*. BMJ Books, Hoboken, USA. 309–329.
- Tilastokeskus 2011. Työtapatilastukset 2009. Työmarkkinat. Suomen virallinen tilasto. Saatavissa: [http://www.stat.fi/til/ttap/2009/ttap\\_2009\\_2011-11-30\\_fi.pdf](http://www.stat.fi/til/ttap/2009/ttap_2009_2011-11-30_fi.pdf). [Viitattu 21.8.2013].
- Uthardt, Lorenz 2009. Jordbrukaren mellan tradition och förnyelse. En studie av syd- och västfinländska jordbrukare i EU-Finland. Doctoral thesis. Turku: Åbo Akademi University Press. Saatavissa: <http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/50690/UthardtLorenz.pdf?sequence=3>. [Viitattu 21.8.2013].
- Ådahl, Susanne 2007. Good lives, hidden miseries. An Ethnography of Uncertainty in a Finnish village. Research Reports no. 250. Department of sociology, University of Helsinki. Doctoral thesis. Helsinki: Helsinki University Printing House. Saatavissa: <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/sosio/vk/adahl/goodlive.pdf>. [Viitattu 21.8.2013].
- Webster, John 2011. Husbandry and Animal Welfare. Teoksessa: Webster John (toim.). *Management and Welfare of Farm Animals*. UFAW Farm Handbook. Wiley-Blackwell Publication, West Sussex, UK. 1–30.